

SUMARI

Justificació.....	11
Relació dels volums de l'edició d'OC de Fabra	15
1. La (re)invenció d'una llengua: Pompeu Fabra	17
2. Fabra, el naturalisme previ a l'arbitrarietat	33
3. Fabra, entre la contestació i la institucionalització..	49
4. (Con)textos d'un text: el del Primer Congrés de la Llengua	95
5. Pompeu Fabra i les Normes	147
6. Alcover i Fabra: les afinitats discrepants	167
7. No fets per a un destí bestial: Fabra i Riba	179
8. Notícia i tast de més textos desconeguts de Fabra ..	225
9. L'activisme conferenciant de Fabra.....	241
10. Fabra × Fabra (o l'autobiografisme induït)	269

JUSTIFICACIÓ

Per segona vegada uns meus escrits troben hospitalària acollida a recer de Pagès editors, de Lleida, bo i comptant sempre amb l'inestimable suport de la directora de la col·lecció d'assaig "Argent viu", Carme Vidalhuguet. Hi vagi doncs, per endavant, la meva gratitud.

Són, aquests, deu textos. Tret del primer, inèdit fins ara i possiblement també el de caire més divulgatiu, tots els altres han aparegut publicats al compàs d'avinenteses varies, degudament referenciades al peu de cadascun d'ells i pròpies, en tot cas, del meu *métier* com a filòleg.

El qual, en relació amb l'estudi de l'obra i de la figura de Pompeu Fabra, s'inicia fa ja més de quaranta anys. Amb l'exhumació i l'edició, al número 9 d'*Els Marges* (gener de 1977), conjuntament amb Xavier Lamuela, de nou cartes seves adreçades a Joaquim Casas-Carbó i a Jaume Massó i Torrents entre 1910 i 1912. Prossegueix en acabat, la tal dedicació, igualment fent tàndem amb Xavier Lamuela, amb el llibre *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, de 1984, triplement guardonat en el seu moment: amb els premis de la Crítica de *Serra d'Or*, de la Generalitat de Catalunya, de la Fundació Jaume Primer. I és represa, anys després, amb motiu de la participació al Simposi i al Col·loqui centrats en

l'obra fabriana, respectivament organitzats, per l'Institut d'Estudis Catalans i per la Universitat Rovira i Virgili, el 1998 i el 2003. D'on n'acaben derivant, primerament, els *Textos desconeguts de Fabra* (2005), amb què enceta la seva profitosa activitat editorial Punctum, de Lleida. I, segonament, per encàrrec de Joan Solà i de Jordi Mir, i en el marc del projecte de publicació de les *Obres completes*, l'anotació de fonts contemporànies de les *Converses filològiques* (volum 7 de la col·lecció, 2010) i l'edició de *Textos i materials* concernents obra i vida del Mestre (volum 9 de la col·lecció, 2013).

En paral·lel a tota aquesta activitat és que van sorgint els escrits ara aquí aplegats. Dels quals no importa ni de molt tant l'autoria —la de qui signa al capdavall la present justificació— com sobretot, i en especial, allò que aquests volen aportar al fet de posar en relleu un cop més la vigència de l'obra, la magnitud de l'homenot, i la indestruïble circumstància històrica sobre què se centren: la codificació de la llengua catalana, duta a terme per Fabra, enmig d'unes coordenades històriques adés favorables, adés adverses.

Més que no pas amb les inevitables dèries personals, les repeticions de certs conceptes que, eventualment, es donen entre alguns d'aquests textos, tenen prou més a veure amb la persistència d'un mètode analític que, ara per ara, considero encara del tot vàlid per entendre, explicar i transmetre la lliçó professional i humana del seny ordenador de la llengua d'aquest país.

De títol força explícit cadascun de tots deu escrits perquè no en calgui explicació prèvia, llur relativa heterogeneïtat quant a convencions citatòries troba comortable excusa en la diversa procedència editorial primigènia de tots ells. La re-

visió que n'he fet, tret de comptades complecions, ha tendit simplement a l'esmena d'errors i a retocs estilístics nimis.

Aquest 2018 es compleixen el cent cinquante aniversari del naixement de Fabra, el setantè del seu traspàs, el cinquantè de l'any que li fou dedicat, el 1968, en el context del resistencialisme antifranquista.

Valguin ara i aquí els presents escrits perquè, ben enllà o ben al marge de les habituals commemoracions hagiogràfiques a què unes tals efemèrides numèricament rodones es presten, l'interès per Fabra i per la seva obra s'acreixin novament de manera més crítica. Més fonamentada. Més susceptible, en definitiva, de continuar erigint-se en pràctica operativa.

I, encara, gràcies una vegada més al solvent col·lega Enric Blanco Pinyol pel cop de mà informàtic a l'hora de posar ordre en aquest corpus.

Josep MURGADES
Reus, tardor de 2017

RELACIÓ DELS VOLUMS DE L'EDICIÓ D'OC DE FABRA

- FABRA, Pompeu (2005): *Obres completes. Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*, volum 1 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).
- FABRA, Pompeu (2006a): *Obres completes. Sil·labari. Gramàtiques de 1918 (curs mitjà), 1928, 1929, 1941. Cursos orals*, volum 2 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).
- FABRA, Pompeu (2006b): *Obres completes. Articles erudits. Gramàtiques francesa i anglesa*, volum 3 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).
- FABRA, Pompeu (2007): *Obres completes. Diccionari general de la llengua catalana*, volum 5 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).
- FABRA, Pompeu (2008): *Obres completes. Obra ortogràfica. Manuals divulgatius (1925-1926)*, volum 4 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).
- FABRA, Pompeu (2009): *Obres completes. Gramàtiques de 1918/1933, 1956, 1946. Traduccions de teatre*, volum 6 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).
- FABRA, Pompeu (2010): *Obres completes. Converses filològiques*, volum 7 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).

FABRA, Pompeu (2011): *Obres completes. Epistolari. Curs de llengua catalana per correspondència*, volum 8 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).

FABRA, Pompeu (2013): *Obres completes. Textos i materials*, volum 9 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).

1
LA (RE)INVENCIÓ D'UNA LLENGUA:
POMPEU FABRA¹

La plupart des nations cherchent origine en ses inventions.

MONTAIGNE, *Essais*, vol. II, cap. XXXVI

I Invencions, constructes, realitats

Tot parafrasejant, més o menys, Nietzsche, alhora que rendibilitzant la paronímia a què es presta en aquest cas l'alemany, sempre podríem afirmar que *die Wahrheit wird nicht gefunden, sondern erfunden*.

I, qui diu la veritat, sempre pot dir la realitat —*bzw. die Wahrheit überhaupt*. Almenys tal com entenem aquesta —com sabem que cal entendre-la— d'ençà com a mínim Peter L. Berger i Thomas Luckmann: *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge* (1966).

És a dir, no pas com res de prèviament donat, preexistent, immanent. Sinó com un constructe, que es fa —i es desfà— al compàs de circumstàncies sempre canviants i contingents, històriques en definitiva.

En el marc de les quals, siguin les que siguin, i on i quan s'escaiguin, és que opera sempre tot procés d'invenció. El qual, atès el fet que res no sorgeix o és “inventat” *ex nihilo*, acostuma a enquadrar-se —segons va (de)mostrar ja

1. Exposició oral: Conferència a la Queen Mary University of London (28.I.2014), en el desenvolupament d'un seminari dirigit pel professor Jordi Larios.

oportunament Eric J. Hobsbawm: *The Invention of Tradition* (1983)— en les coordenades d'una o altra tradició en l'àmbit corresponent. Donant lloc així al concepte de “tradició inventada”, identificable, sempre segons Hobsbawm, amb “una sèrie de pràctiques, normalment governades per unes regles acceptades explícitament o tàcitament, i un ritual de natura simbòlica, que intenten inculcar certs valors i normes de comportament per repetició, la qual cosa implica automàticament continuïtat amb el passat” (p. 13 de la traduc. cat. de 1988 a Eumo Editorial de Vic).

Una dinàmica, aquesta, que referida, per exemple, a un camp ja més pròxim al del nostre interès específic, el de les nacions, significa que aquestes no són ni han estat entitats sempiternes d'ençà (valgui el tòpic) la nit dels temps —tret, és clar (valgui ara aquí el sarcasme), d'Espanya i de França, possiblement existents ja des de trílions de mil·lennis abans del mateix *big bang*.

Sinó que les tals nacions han estat creades en el transcurs del trànsit de la societat rural i d'*ancien régime* a una altra d'industrial i de burgesa (Kohn: *The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background*, 1944). I no ho han fet a còpia de potenciar, elles, els respectius nacionalismes. Sinó que han estat aquests els qui han generat aquelles (Gellner: *Nations and Nationalism*, 1983). Com també són ells qui, a l'empara de les nacions que s'han inventat, han procedit igualment a dictar quines havien de ser a partir de llavors les anomenades llengües nacionals —i a relegar a la condició de dialectes les no cridades a beneficiar-se del tal estatus de “nacional”.

Ve a tomb llavors, en aquesta brevíssima síntesi, i abans d'entrar pròpiament en la matèria que aquí ens ocupa, reme-

tre encara a dues formulacions pertinents per a la comprensió de tot plegat.

N'és una l'extreta d'un estudi ja gairebé clàssic en aquestes qüestions: el de Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983). El qual, tot subsumint què cosa sigui això de la nació dins el concepte més genèric de “comunitat imaginada”, postula que “hem de distingir les comunitats no per la seva falsedat/genuïnitat, sinó per l'estil en què són imaginades” (p. 24-25 de la traduc. cat. de 2005 a Editorial Afers de Catarroja).

N'és l'altra, molt més recent, la de John J. Collins (a *The Invention of Judaism. Torah and Jewish Identity from Deuteronomy to Paul*, University of California Press, 2017, p. VIII), el qual assenta categòric que “to speak of «invention» is to accept a constructivist view of ethnic identity”.

Doncs això mateix: el que importa, posats que som a estudiar i a explicar-nos aquestes dinàmiques imaginatives, no és escatir el grau de fabulació o de veracitat que hi hagi subjacent segons criteris estrictament positivistes o racionalment empírics; sinó com elles, en quins termes i d'acord amb quins valors eminentment ideològics, són capaces de construir identitats nacionals, no per més inventades menys cohesionants, menys generadores de sentiments unànimes de pertinença a una determinada col·lectivitat.

Llengües: cabal distintiu i procés constructiu

Tota llengua dita natural (l'adjectivació no és pas atzarosa) està constituïda per un cabal idiomàtic distintiu. Aquell que la fa prou específica perquè la intercomunicació espontà-

nia amb parlants d'altres ja no sigui possible. És el que Heinz Kloss (*Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*, 1973) va anomenar l'*Abstandsprache*, o llengua per distància en relació amb qualsevol altra.

Les societats materialment poc evolucionades en tenen prou, amb una tal eina de comunicació (dimensió instrumental) i d'esbarjo (dimensió lúdica), per funcionar d'acord amb llurs necessitats.

Segons quina sigui tanmateix l'evolució que experimentin, arriba el moment que s'obre pas la imperiositat de reflexionar críticament sobre una tal realitat en brut (com sobre tantes altres realitats primàries). És quan a la gramàtica instintiva, inherent a tota parla natural pel fet de ser-ho, comença a sobreposar-se-li'n una altra, de gramàtica: la que reconeixem pròpiament com a tal, fruit del raonament teòric, de la capacitat d'observació analítica i, segons com continuï la història de les societats en qüestió, de la prescripció normativa que s'hi estableix conforme a uns o altres valors.

Ens trobem llavors amb un procés constructiu que, sempre d'acord amb Kloss, rebria la denominació d'*Ausbau-sprache*, o sigui, de llengua per elaboració, la qual, a partir de l'*Abstand* o cabal distintiu inicial, no fa sinó singularitzar més i més la llengua a la qual s'aplica, sempre d'acord amb els nous requeriments de tot tipus (materials, econòmics, polítics, culturals, etc.) de la societat que la té per pròpia i que se'n serveix consegüentment.

Per il·lustrar-ho sumàriament, i de manera prou simplificada, a propòsit de les dues llengües amb què es treballa en el present seminari: la base de l'*Abstand* de l'anglès vindria donada pel cabal primigèniament saxó de l'idioma a les Illes

Britàniques, mentre que la del català ho fóra pel derivat del llatí vulgar al nord-est septentrional de la Península Ibèrica; el procés d'*Ausbau* d'aquell sorgiria gradualment a còpia d'incorporar-hi, amb les adaptacions degudes, tot d'elements del llatí escrit, culte, mentre que el del català s'aniria conformant gràcies a un procés d'incorporació semblant, propiciat pel muntatge burocràtico-administratiu de la Cancelleria i, no pas en darrera instància, per la plèiade d'autors que hi escriuen al llarg dels segles XIII-XV.

Discontinuitats històrico-lingüístiques

El flux històric, tanmateix, no és ni regular ni, menys, simètric. Tant pel que fa als països com pel que fa a les llengües respectives.

Així, Peter Burke (a *The Renaissance*, 1987, cap. 3) explica com, a mitjan segle XVI, l'anglès manca encara d'equivalents precisos per girar-hi una obra apareguda el 1528 en una llengua llavors prou més elaborada, l'italià, concretament *Il Cortegiano* de Castiglione, de manera que el seu traductor, Thomas Hoby, ha de recórrer sovint a perífrasis més o menys forçades (1561).

Semblantment, una llengua feta i condreta ja de molt abans, i destinada a emprendre llavors una volada comparable, fins fa relativament ben poc, a l'experimentada en acabat per l'anglès, concretament el francès, ha d'esperar fins al 1637 perquè, com bé apunta Gerard Vassalls (a *La ciència no pensa*, 1975, p. 33), hi aparegui escrita per primera vegada una obra de filosofia, el *Discours de la méthode* de Descartes; amb tres-cents cinquanta anys de retard, doncs, en relació a quan això havia esdevingut ja possible en llengua catalana (gràcies no cal dir, sobretot, a la pionera genialitat de Llull).

© dels textos: Josep Murgades Barceló, 2017
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2018
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat

Imatge de la coberta: Foto de Pompeu Fabra presa per Carles Varela i Burch, el 4 de març de 1933 durant l'associació cultural d'Atenea de Figueres durant una excursió al Port de la Selva a l'Alt Empordà, Catalunya. Arxiu font de Carles Varela i Burch d. 1973. (Creative Commons).

Primera edició: gener de 2018
ISBN: 978-84-9975-???-?
DL ????????

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.